

Izvorni znanstveni rad
UDK 821.163.42'282-1 Jelušić (497.5)
Primljeno 2021-06-04
Prihvaćeno za tisak 2021-06-28

UZ OBLJETNICU BOŽICE JELUŠIĆ

Antologijsko čitanje *knjige prirode*

Marijan Varjačić, Varaždin

*Kad bih imao dar proricanja
i znao sve tajne
i sve znanje;
Kad bih imao puninu vjere,
tako da bih brda premještao,
a ljubav ne bih imao,
bio bih ništa.*

(Apostol Pavao u *Prvoj poslanici Korinćanima*)

*Nije li jezgra prirode
u srcu čovjeka?
(Goethe)*

Sažetak

Članak je svojevrsna „poslanica“ pjesnikinji Božici Jelušić, ususret obljetnici.¹ Uz nekoliko njenih kajkavskih pjesama i „okoli“ njih autor tematizira ponajprije ljubav i istinu; u Božičinoj kajkavskoj lirici sadržan je zahtjev za istinom, a iz ljubavi ona izrasta i u njoj nam se otvara. Ovaj rad je u uskoj vezi sa studijom „Kajkavski svjetogled Božice Jelušić“ objavljenom u *Kaju* br. 5-6, 2019., i na određeni način njen nastavak, pa i dopuna glede nekih motiva.

---

¹ BOŽICA JELUŠIĆ (Pitomača, 16.12.1951.) - književnica, esejistica, publicistica, likovna kritičarka, ekologinja, prevoditeljica, urednica. Jelušićeva - autorica višejezične kompetencije (hrvatskostandardne-kajkavske-engleske) u više no 60-ak djela - nemjerljiva je duhovna pojava u hrvatskoj kulturi. Djelujući iz svog duhovnog središta – Đurđevca (i plemićkog dvora Barnagor), žanrovski bogato, uspješno korelira s vrsnicima svjetske suvremene književnosti (poezija, proza, putopisi, kritika, esejistika, likovne monografije i studije o renomiranim Hrvatima).

Ključne riječi: istina; ljubav; suosjećanje; doživljaj; priroda; Max Scheler, Platon, Martin Heidegger

Posljednja riječ u članku *Kajkavski svjetogled Božice Jelušić* bila je *istina*. Istina je središnji filozofijski pojam od rane antike; prema njemu se određuju svi filozofi i filozofijske pozicije. Ljubav je također ušla u horizont filozofijskog mišljenja već kod ranih grčkih mislilaca i prisutna je do danas. LJUBAV NAS DOVODI DO ISTINE /Platon, *Gozba* 211a-b); prema Platonu, na vrhu ljubavnog uspinjanja iznenada će se ugledati ideja lijepog, “sama božanska ljepota” (*auto to theion kalon*). Ljepota pak u Platona tvori jedinstvo s idejom Dobra i Istine. Za Maxa Schelera, u tradiciji platonizma, ljubav je “sveobuhvatni čin” (*Total akt*) u kojem se susreću spoznaja i htijenje. Iz ljubavi izrastaju različiti načini angažmana, solidarnosti i kreativnosti. U biti kajkavskog pjesništva Božice Jelušić sadržan je zahtjev za istinom, a iz ljubavi ono izrasta i u njoj nam se otvara.

***

Djelo i istina, Istina i umjetnost, međunaslovi su glasovitog predavanja Martina Heideggera *Izvor umjetničkog djela*² (prvo izdanje teksta 1935.). Heideggerovoj raspravi prethodi duga tradicija promišljanja odnosa istine i umjetnosti.³ Platon se u prvom redu bavio etičkim i ontološkim vidovima umjetnosti (ideja *ljepote, lijepo po sebi*). U *Zakonima* 668e, svom posljednjem i najopsežnijem djelu, izričito kaže da se umjetnost prosuđuje “po istini, a nipošto ne po nečem drugom” (*to alethei panton malista ekista de atooiin allo*). Aristotel je pjesništvo/umjetnost smatrao filozofskom od pisanja povijesti jer ona izražava **trajne istine** (*Poetika* 1451b). Pod utjecajem Platona i platonizma (Plotin) rasprave su o umjetnosti u srednjem vijeku. Prema Aureliju Augustinu, u umjetnosti se otkrivaju principi koji leže u temelju svih stvari i zbivanja. Toma Akvinski ljepotu (*pulchritudo*)

---

skim, osobito podravske izvornim, slikarima i kiparima; poezija i proza za djecu). U kulturnoj javnosti i suvremenoj hrvatskoj književnosti osobito je cijenjena njezina „activa kajkaviana“ - višedesetljetni i raznolik kajkavski opus – pod originalnom joj, naddijalektalnom, krilaticom U.K.E /Ujedinjeni Kajkavski Emirati). Diplomirala je na Pedagoškoj akademiji u Čakovcu. Bavila se pedagoškim radom, galerijskom djelatnošću, novinarstvom i kulturnom animacijom. Nositeljica je Fulbrightove stipendije na University od Washington 1988. godine. S više od 900 bibliografskih jedinica, prestižno je mnogostruko nagrađivana i zastupljena u 40-ak domaćih i svjetskih antologija, te lektirno, u čitankama. U posebnoj ovogodišnjoj prigodi, ususret njenoj životnoj 70-ljetnici, u ovom dvobroju *Kaja* donosimo jedinstvenu studiju Marijana Varjačića i autorski joj suvremeni izbor iz kajkavske poezije i proze. (*Uredništvo*)

²Martin Heidegger, *Der Ursprung des Kunstwerkes*, Kleostermann, Frankfurt am Main, 2012.

³V. Marijan Varjačić, *Lijepa pjesma? Umjetnost i istina*, Republika 11-12, Zagreb, 2019., str. 115-124.

određuje u svom nauku o transcendentalijama preko kombinacije karakteristika istine i dobrote... Za A. G. Baumgartena, utemeljitelja estetike kao samostalne filozofske discipline, temeljni problem estetike je estetska istina (*veritas aestetica*). Preko neoplatonizma Platonovo mišljenje ulazi u sistematsku estetiku F.W.J. Schellinga i G.W.F. Hegela. U tzv. *Najstarijem programu sustava njemačkog idealizma*⁴ (nađen u Hegelovoj ostavštini tek 1913., ali kao autori dolaze u obzir Hölderlin i Schelling) čitamo “da su istina i dobrota sestrice samo u ljepoti” (*das Wahrheit und Güte nur in Schönheit verschwistert sind*). Za Hegela lijepo je istina koja se očituje u osjetilnome (*osjetilno sijanje ideje*). Umjetnost izražava najdublje čovjekove interese i najobuhvatnije istine duha. Prema Schopenhaueru, umjetnost razmatra samo prve bitnosti svijeta, istinske sadržaje njegove pojave. U spomenutom predavanju Heidegger je razvio prije svega misao o shvaćanju istine umjetničkog djela, može se reći poetološko shvaćanje, u suprotnosti s logičkim, ontološkim ili epistemološkim teorijama istine. Prema njegovom učeniku Hans-Georg Gadameru, umjetnost je spoznaja, u iskustvu umjetnosti nalazi se “zahtjev za istinom” (*ein Anspruch auf Wahrheit*). Estetika je tako “povijest istine” (*Geschichte der Wahrheit*) kako ona biva vidljiva u ogledalu umjetnosti.⁵

PESMA ZRESMA

Pesma je pesma, gda je zresma: gda boli,
i gda blaži, i moreš ju pod vankuš deti,
da moli i prisnaži
namesto tebe, dok trdo i blaženo spiš i senjaš
mesta na koje nigdar ni moči ođiti, a pesma more
stati na mrtvoj straži;
kak želesce za nogu vloviti, onoga koj od tebe odhađa,
i more starumajku pred hižom vu topli gunjaš ogrnuti,
i dete nasmejati rasplakano, za zvezdam čežnjivo,
i pesma more lovcu ruku zakočiti, gda strelja mladoga jelena,
pri drevu kruto visokom, drevu zelenom,
gdi si negda vetru veru obećala, ti mlada grlica, ti
curička-ženička,
žareča šumska jagoda v rudastu preprut zahrčkana.

⁴ Das älteste Systemprogramm des deutschen Idealismus, u: Friedrich Hölderlin, Gesammelte Werke, Fischer Verlag, Frankfurt am Main, 2008., str. 672.

⁵ Hans-Georg Gadamer, Wahrheit und Methode, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1990., str. 103.

Ako je pesma zresma, ona je od povesma, i od nje je moći
tkati i sukno prekrajati i dati mladoženji za reklec,
nevesti za ponjave, i mrtviku za pokrov, i još je moći
vuže zeskukati, preko ruba odhititi
telu koje v ponor pada, duši koja vunshaja
bez terha i bez verig
v nebo visoko, široko, v modričav vrtel Gospodnji -
ako je pesma pesma, ona spi Bogu z desna;

ako je pesma zresma, ona je blagoviesna.

Pridjev *zresma* znači *zaista, istinski, pravi* (opr. *lažan, patvoren*). U *zresma* čuje se i lat. *res, rei* (između ostalog znači *zbilja, istina i stvar*). *Pesma zresma* je tako reći programatska pjesma; na pjesnički se način, ontološki određuje p j e s - n i š t v o s a m o, što ono uistinu jest tj. kad je pjesma i s t i n s k a. Ontološka istina je svojstvo bića; kad je biće takvo kakvo treba biti, tada je ono istinito. U tom smislu govorimo o istinskom zlatu, istinskom čovjeku, istinskoj pjesmi.

Zresma pjesma je u izvornom smislu riječi a u t e n t i č n a. Grč. *auto* znači *ono isto*, što se u korijenu u hrvatskom povezuje s riječju *istina*, i *ono samo*, vlastito, autentično.⁶

Ako je pjesma istinska/*zresma* ona je *blagoviesna*, to jest, donosi radosnu ili d o b r u vijest (stsl. *blag* znači *dobro*: Blagovešćenje je *negibljivi svetek*, blagdan začeca Djevice Marije, 25. ožujka). Božica Jelušić je istakuta nasljedovateljica tradicije duboke povezanosti estetskih i etičkih vrijednosti u hrvatskom pjesništvu, od Kranjčevića, Ujevića, Krleže, Šopa, Vide do naraštaja krugovaša i dr.

***

Ljubav je dvoznačan pojam.⁷ S jedne strane znači žudnju, težnju ili čežnju za ljubljenom osobom ili prema osobito cijenjenom objektu (*eros, amor concupiscentiae*). S druge strane ona znači simpatiju, empatiju, afirmaciju, vrijednosno poštovanje i naklonost koju pokazujemo nekome ili nečemu (*philia, amor benevolentiae*). Na počecima zapadnjačke metafizike, za Empedokla ljubav (*Philia*) je kozmička sila. Ljubav sastavlja (točnije, miješa, grč. *mixis*) elemente u kozmosu,

---

⁶ Marijan Cipra, *Autentično biti*, Filozofska istraživanja 58, Zagreb, 1995., str. 585-590.

⁷ Otfried Höffe, *Lexikon des Ethik*, C.H.Beck, München, 2008., str. 181-183. U knjizi *Riječi* (ABC naklada, Zagreb, 2000.) Tomislava Ladana, prva riječ čije se značenje, uporaba i podrijetlo obrađuje jest *Bog*, a odmah potom *Ljubav*, kojoj se posvećuje više prostora nego prvoj; kršćaninu je ljubav sam Bog, a poganima božica ili božanstvo.

a svađa (*Neikos*) ih rastavlja.⁸ Svijet neprestano nastaje i neprestano propada, a Empedoklo, u tom svijetu kao jedini suprotni oslonac vidi Afroditu, ljubav, koja mu jamči jedan drugi svjetski poredak, n a g o n s t v a r a n j a kao najvišu suprotnost nagonu razdvajanja.⁹ Ljubav stvara svijet dok ga mržnja razara.

Od Platona ljubav je velika tema filozofije. Ljubav je žudnja za tjelesnim i duhovnim "rađanjem" (*tes genneseos*, *Gozba* 206e). Svi oblici stvaralaštva, filozofija i umjetnost jesu duševno rađanje i iznošenje u svijet. Ljubav je žudnja za besmrtnošću; rađanje je ono vječno i "besmrtno" (*atanatan*, *Gozba* 207a). Homer i Heziod i drugi pjesnici, kaže Platon, ostavili su za sobom potomke koji im pribavljaju besmrtnu slavu.¹⁰

I simpatija (grč. *sympathein*, suosjećanje, sučuvstvovanje, sutrpljenje) od predsokratovaca ima kozmološko značenje. Prema Plotinu, simpatija znači da je sve međusobno povezano i prožeto, pa ako jedno nešto trpi (u bilo kojem dijelu svemira) to se tada održava na sve, na cijeli svemir. Kozmos je simpatički organizam. "Dijelovi Svega su osjetljivi kao dijelovi nategnute žice" (Plotin, *Eneade* IV. 4.41. 2-3). Pojmovi simpatija / antipatija nalaze se u svim kozmološko-mitološkim filozofijama, njemačkoj mistici i romantizmu, kod Novalisa i dr. Za engleske filozofe (D. Hume, A. Smith i H. Spencer) simpatija je t e m e l j d r u š t v e n o g ž i v o t a . U fenomenološkom i kulturno-filozofijskom vidu Max Scheler obrađuje simpatiju kao s r e d i š n j e p o d r u č j e e m o c i o n a l n o g ž i v o t a .

Schelerova¹¹ je velika tema ljubav: "Der Mensch ist, eher er *ein ens cogitans* ist oder *ein ens volens, ein ens amans*"¹² (*Čovjek, prije nego što je b i ć e m i š - l j e n j a ili b i ć e h t i j e n j a , j e s t b i ć e l j u b a v i*, istaknuto u izvorniku).

Svoju poziciju Scheler je nazvao "e m o c i o n a l n i m i n t u i t i v i z m o m" (*emotionaler Intuitivismus*)¹³ Učenje o oblicima ljubavi bitna je sastavnica njegove filozofije osobe. Osoba je nešto što uvijek djeluje: osobe n i s u , o n e b i v a - j u . To djelovanje je ljubav prema vrijednostima. Vrijednosti su osjetilne, duhovne

⁸ Diels, str. 87.

⁹ Manfred Riedel, *Empedoklo i razmoćenje prirode*, Filozofska istraživanja br. 37, Zagreb, 1990., str. 916.

¹⁰ Platonovi pojmovi genesis (rađanje, stvaranje) iz *Gozbe* 206e i poiesis (činjenje, stvaranje, začinjanje) iz *Gozbe* 205b gotovo su istoznačnice.

¹¹ Max Scheler (1874.-1928.), jedan od najistaknutijih filozofa fenomenološke orijentacije. Glavna djela: Formalizam u etici i materijalna etika vrijednosti i Čovjekov položaj u kozmosu. Scheler je prema M. Heideggeru, u svoje vrijeme bio u Njemačkoj i svijetu "najsnažnija filozofska snaga" kojoj "svi mi ponešto dugujemo". Scheleru je posvetio prvo izdanje *Bitka i vremena*.

¹² Max Scheler, *Ordo amoris*, u: Scheler, *Schriften aus dem Nachlaß*, Band I, *Zur Ethik und Erkenntnistheorie*, Bouvier Verlag, Bonn, 2000., str.356.

¹³ Max Scheler, *Der Formalismus in der Ethik und die materiale Wertethik*, Verlag von Max Niemayer, 2. unveränderte Auflage, s. XI (Vorwort zum zweiten Auflage), Halle, 1921.

i religiozne. One imaju vlastiti bitak drukčiji nego bitak stvari. Scheler razlikuje duhovnu ljubav, duševnu ljubav i vitalnu ljubav odnosno strast. Duhovne su vrijednosti pravedno-nepavedno, lijepo-ružno, istinito-lažno. Vrijednosti shvaćamo neposredno, doduše ne umom nego “o s j e ć a j e m v r i j e d n o s t i” (*Wertgefühlen*) koji nije manje objektivan nego kod Kanta praktičan um.

U spisu *Uzori i vođe*¹⁴ Scheler kaže: “Schöpferisch ist im strengen Sinne allein Liebe” (*Stvaralaštvo je u strogom smislu samo ljubav*). Za stvaratelje Scheler, poput Kanta, koristi izraz “Genius”¹⁵; u genije ubraja filozofe i mudrace, umjetnike, poglavito pjesnike, zakonodavce i suce. Sva je umjetnost i platonska i dionizijska; stvaralački proces karakterizira o b i l j e d u h a i o b i l j e ž i v o t a, najprije OBILJE LJUBAVI (*Liebesüberflusses*).¹⁶ Stvaratelja pokreće strast (*Leidenschaft*) “duhovna ljubav prema bitnim vrijednostima” (*geistige Liebe zu dem Wesenwerte*) koje su sadržaj njihova stvaranja. Filozof je pokrenut filozofskim erosom ili ljubavlju prema spoznaji biti stvari, a umjetnik ljubavlju “prema prikazivanju i stvaranju jednoga svijeta” (*zur Dorstellung und Hervorbringung einer Welt*). Ova ljubav nije strast u vitalnom smislu već “strast duha” (*Leidenschaft des Geistes*).¹⁷ To je, ističe Scheler, suprotno shvaćanju S. Freuda. Strast je duha VRIJEDNOSNOVIDNA (*Wertsichtig*) za razliku od afekta koji je “bitno slijep” (*wesentlich blind*).

Scheler zaključuje: “Was heißt im Worten und Tönen dichten, malen und bilden anderes, als Liebe in meinungsfacher Art und Form zum Ausdruck bringen?”¹⁸ (*Što drugo znači stvarati riječima i tonovima, slikati i modelirati, nego na različite načine i u raznim oblicima dovesti do izraza ljubav?*)

NAŽGI SVETLO NA GANJKU

Nažgi svetlo na ganjku, naj pozabiti, nažgi,
Predi neg’ poješ spat i škrebetljivu kištru
Vužgaš, kaj ne bu žlabrala do pol noći, gda soha
Zleteti mora na staru hrušku, kaj bi otpravila mrtvike

¹⁴ Max Scheler, *Vorbilder und Führer*, u: Scheler, *Schriften aus dem Nachloß*, Band I, Bouvier Verlag, Bonn, 2000., str. 321.

¹⁵ Genij (lat. genius), izraz početkom 18. st. preko fancuskog génie ušao u njemački i druge jezike. U francuskom klasicizmu, po uzoru na antičku retoriku, znači razliku između ingenium i studiorum, umijeće koje pjesnik ima bez poznavanja normativnih pravila stvaranje umjetničkog djela i koje se ne može naučiti. Genijalnost je dakle prirodna duševna dispozicija (ingenium)

¹⁶ Isto, str. 331.

¹⁷ Isto, str. 325.

¹⁸ Kao pod 11., str. 373

V prekorubne dalšine, gdi se više ne čuju Mura ni Drava,
I ni na jenom se jeziku nemre zreči Rieč domača i nezamrla.

Nažgi svetlo i kluča pod asparagus, kak negda, tam zašuškaj,
I zdeličku z mlekom za mačka i hižnoga miša dugorepca,
I ficlek špeka; sakomu njegovu ostavi; i lehka srca
Legni med bele ponjave i naštikane vanjkuše, po žalfiji dišeče.
I Bogu se pomoli i sv. Jantonu za nekaj morti nigda bilo ni postalo,
I Srcu Jezuševom sakoga od nas preporučī,
A sebi ne izišči ni mrvu ni dela ni falačeca, kak navek.

Ti samo nažgi svetlo, ti jena, naša i sama, kojoj ničesa ne treba.
Ti staramama, kojoj je mujcek odlunjal, miši hižu ostavili,
Kojoj se asparagus osušil, ganjek z tuteninom nafutral:
Ni poštar ne pamti gda ti je dzadni put lištru donesel.
Ni trgovec v štacunu ne zna jel si došla po cukora v kocki
I one ljute bombone. Samo se tvoje flake na vetru njišu,
Negdar, podvečer, pak nepobrane na deždu zmoknu.

Pravzaprav, nišče ne zna jel v hiži ti zdihavaš, il' samo
Tvoja senca kolobruje. Ipak, ti nažgi svetlo, nažgi,
Šprljavu malu žarulju, z pavočinjem opletenu.
Morti nešče navrne: nočni metulj hrđavoplavi, tenšiva
Tenja: dobrohoteči, duše v nebo prateči, tolike lete
Čekan, prizivan, vabljeni *ajngel tvoj čuvar*;
Tvoja največša potpora, tvoja zadnja familija.

Pjesma *Nažgi svetlo na ganjku* veličajna je po ljubavi, suosjećanju, ljepoti i potresnosti. Ona je istinska, ne u smislu činjenične nego životne istine.

Kao što je ljubav, poslužimo se Schelerovim riječima, “*podizuća i izgrad-bena*” (*erbannde und autbannde*) za poeziju Božice Jelušić, tako je i za njeno razumijevanje bitan i n t e r e s v o đ e n l j u b a v l j u; što su jači ljubav i interes njihov “objekt”/pjesma se samootvara, otkriva i samodaje. Na taj način ne postavljamo sebe nasuprot pjesme, dakle ne opredmećujemo je; ljubav i simpatija ne opredmećuju nego sjedinjuju. “Samo ih [umjetnička djela] ljubav može spoznati, podržati i biti pravedna prema njima. Dajte uvijek za pravo sebi i svojem osjećaju (...)”¹⁹

---

¹⁹ Reiner Maria Rilke, Treće pismo Franzu Xaveru Kappusu, u: Rilke, Izreke, Pisma mladom pjesniku, DiVič, Zagreb, 1997., str. 28.

***

Doživljaj je način na koji mi kao bića postojimo: od najjednostavnijih (osjeti), složenijih (percepcije i zorovi) do najsloženijih emocionalnih i duhovnih doživljaja. Kajkavsko pjesništvo Božice Jelušić je umjetnost doživljaja (*Erlebnis Kunst*).

VRBA

Ti vrba, ti zelena, mlada vu protuletju
nad zrcalom od vode rasplečeš žute lasi.
Ti točka si žareča vu mojem ravnokretju,
kak v tekućem smaragdu da okupana vsa si.

Ti živa, ti drfteča, čedno se v koru stiščeš
gda vusnice žudeče Sunce ti spušča na granu.
A s žilom, belem prstom, pod zemljom puta iščeš
i v starom srcu zemlje otpiraš živu ranu.

Al' v zraku tvoja krošnja titra, i z zračne mreže
kak magnet vleče dušu crnoga flagelanta.
I samo hmajni vihor v noći ti vuzle razveže
ti drukčija, ti svoja više neg jena je planta.

Tam f polju, tam v dalšini, gdi oblaki se dižu
još stojiš néma naspram neba od puriflama.
Ftiče na put otpravljaš, zbiraš si žalosnu vižu,
ti sestra moja lepa, ti sama, sama, sama.

Riječ “doživljaj (*Erlebnis*)” postaje uobičajenom tek sedamdesetih godina 19. stoljeća u Njemačkoj, u biografskoj literaturi. Izvedena je od riječi “doživljavati” (*erleben*) koja je starija i mnogo se upotrebljavala u Goetheovo doba. “Doživljavati” najprije znači “biti još živ, dok se nešto događa”. Otud u toj riječi ton neposrednosti; doživljeno je uvijek samodrživo. Oblik “doživljeno” (*Erlebte*) upotrebljavao se pak za označavanje trajnog sadržaja onoga što se doživljava; doživljeno je trajni rezultat doživljavanja. U riječi “doživljaj” sadržano je jednako neposrednost i trajni učinak.²⁰ Doživljaj iako obilježen neposrednošću

---

²⁰ Hans-Georg Gadamer, *Wahrheit und Methode*, J.C.B. Mohr (Paul Sielbeck), Tübingen, 1990., str. 66. i d.

i emocionalnim uzbuđenjem ne isključuje misao pronicanje. W. Dilthey, SPOZNAJU doživljavanjem naziva “neposredno osvještenje” (*Selbstbesinnung*), bez razumske analize. Za E. Husserla pak, doživljaj postoji samo ako se u njemu nešto doživljava misli. U tom smislu upitno je shvaćanje doživljaja u nekim estetskim teorijama kao kriteriju za razlikovanje vrsta umjetničkih djela, prije svega lirike doživljaja i misaone lirike. Isto vrijedi i za stajalište da doživljaj zajedno s pojmom “doživljavati” znači naglašavanje emocionalne komponente na suprotno racionalne. Ujević je pisao (*Ispit savjesti*) da je osjećaj samo malo drukčije položena misao i obratno. Osjećaj/doživljaj i misao tvore jedinstvo, ne stoje “nasuprot”. Prvorazredni je primjer Božičina kajkavska lirika.

Razumijevanje lirike kao izražavanja osjećaja doseže vrhunac u 20. stoljeću u djelu E. Steigera *Temeljni pojmovi poetike* (1946). Od 1950-ih u brojnim teorijama lirike napušta se kategorija doživljaja ili, kako se kaže, “subjektivistički princip” u tradiciji Hegelove estetike odnosno romantike. Na određeni način taj princip rehabilitira D. Jaegle u monografiji *Das Subjekt im und als Gedicht* (1995.).

Pjesnik, jedan od naših najuglednijih teoretičara književnosti Ante Stamać govoreći o književnoj kritici kaže da je “previše podvrgnuto analitičkom i apstraktnom promišljanju, a mnogo je manje u stanju prenijeti doživljaj književnog djela, emocionalni ton”.²¹ Danko Grlić pak u *Estetici*, komentirajući Gadamerovo shvaćanje umjetnosti, kaže da je “koncentrirajući se isključivo na bitak umjetničkog djela, “unekoliko zapostavio stvaranje i doživljaj, koji nesumnjivo pripadaju biti umjetničkog djela” (isticanje M.V.).

***

“Nego poezija, nije samo stvar čuđenja i udivljenja pred prirodom, nego i voljenja, ljubavi, traganja. To je spontana ljubav za život i biće”.²² Lirika prirode Božice Jelušić “spontana [je] ljubav za život i biće”. U pjesmi *Kak visoka črešnja* na jedinstven se način ogleda jedinstvo prirode i čovjeka; čovjek u prirodi vidi drugo samo ga sebe.²³

KAK VISOKA ČREŠNJA

Kak visoka črešnja zrasla si, tak vetruljasta, gipka,
Tak lepa potlam zime zimljicave, najempot, znagla,
v belini, v rubenini od svetloče i sniega,

²¹ Vijenac, Zagreb, 9.XVI, str. 364., 14.2.2008., str. 5.

²² Tin Ujević, *Izvori, bit i kraj poezije*, u: Ujević, *Eseji, rasprave i članci II*, Sabrana djela, sv. IX, Znanje, Zagreb, 1965., str. 238.

²³ Gernot Böhme, *Für eine ökologische Naturästhetik*, Frankfurt am Main, Suhrkamp, 1989., str. 29.

ta tvoja bela koža, to drhutljivo srebro, to nekaj
ne da mi spati, misliti, ne da mi v kmici dihati,
tvoj rani cviet, na grani tenkoj, letljivoj, vitkoj svrži,
na mesečevom vignju skovanoj, srebrom srebrenoj.

V protuletnoj svežini, te tvoje sitne grudvice,
tvoje koščice mliečne, tvoja žuhkost i gorkosladi;
skupljaj sem vusnice, z jokom ciljal kak samostrelec,
hrustil se na te, pod deblom sem ophađal, kolobaril,
kak kradikesa, kak zaplotnjački zbleščeni mulec i norc,
koj bi se štel obleznoti, vsu tvoju sladnost leznuti,
v sebi sem rekel: *Strpi se, k letu bu tvoje, tvoje vse!*

I vre je leto, došlo je; vrelina kaplje v obloke,
tak lepa, zarumenjena, tak puna meda, sladora,
kam god obrnem v meni si, kam god se genem blizu si;
kak črešnja ona visoka, kak ljubav moja dozrela.
Kraljeval bum, gospoduval, ve se bum zval tvoj milostnik.
Tak gruntal sem i čeznul sem, za teбом ruke pružal sem.
Leto je prešlo, trenul sem; *tebe su škvorci obrali ...*

Novallis bi kazao da Božica Jelušić “sve nalazi u prirodi”²⁴ Pjesma *Kak visoka črešnja* je antologijski primjer *čitanja* “knjige prirode”. Sve u prirodi Božici kao da otkriva svoj unutrašnji lik. Suvremeni postmetafizički estetičari (Gernot Böhme, Martin Seel, Wolfrang Welsch) povezuju estetiku i etiku prirode; lijepo u prirodi shvatljivo je samo kada u njemu bivaju zorne životne mogućnosti čovjeka.

RAST

Vnebstremeči samotnjak.
Rapavi lužnjak, stoletnjak.
Jezerolisna početnica
i vu njoj veter, grom i kmica.

Skulava kora. Odspod skrit
kak beli možđan sfrkan ščit.
Čez srž je prešla jognjena strela:
žareča misel, divlja čmela.

---

²⁴ Novalis, *Gesammelte Werke*, Fischer Verlag, Frankfurt am Main, 2008., str. 188.

Rast raste. Tvrdi, kvrgnjasti les.
Vu njemu Vreme gori kak kres.
Fkorenjen jezik, reči skrite:
nepozabive, vekovite.

Rast šuti v noći. Zvezde švaste.
On sluša kak mu v telu raste
podštrekač, most i sleme hižno.
Postelja. Zipka. Drevo križno.

V štorgi vremena svetla žnjora
lepa, starinska metafora:
v rudastoj rosi rast rastrti
sam, kak je čovek v senji i smrti...²⁵

(Prema slici Milana Generalića *Crveni hrast*)

Jahve se ukazao Abrahamu “kod hrasta” (*Postanak* 18,1). Friedrich Hölderlin pjeva o hrastovima: “Eine Welt ist jeder von euch” (*Svaki od vas je svijet, Die Eichbäume/Hrastovi*). Stablo je simbol ponajprije života, opstanka, postojanja uopće. U nas na osobit način o stablima su pjevali Tin Ujević (*Pet stabala*) i Fran Galović (*Kostanj*). Sarah Kirsch, pjesnikinja koja je obilježila pjesništvo na njemačkom jeziku u drugoj polovici 20. i početkom ovoga stoljeća, pjevala je o stablima (i o hrastu). Na početku pjesme u prozi *Post/Vijest* kaže: “Irgendwo auch der Welt steht mein Baum, denn ich weiß jedenn Menschen ein Baum zusteht” (*Negdje na svijetu postoji moje stablo, jer znam da svakom čovjeku priliči jedno*). A Günter Eich u pjesmi *Kraj jednog ljeta* veli: “Da tko bi živio bez utjehe stabala?/ Kako dobro da i ona sudjeluju u umiranju”. Biranom društvu pripada i Božica Jelušić čiji je *Rast* “sam kak je čovjek v senji i smrti”²⁵

---

²⁵ Wáclav Havel prigodom svojih predsjedničkih putovanja nije primao poklone, osim sadnice drva tipičnog za zemlju posjeta, koju bi zasadio na seoskom imanju naslijeđenom od pokojne supruge. Iz Hrvatske 2000. godine ponio je sadnicu hrasta, koja, ako je bilo sreće sa tлом i podnebljem, već dvadeset godina raste.

MARKING BOŽICA JELUŠIĆ'S ANNIVERSARY

Anthological reading of „the book of nature “

By Marijan Varjačić, Varaždin

Summary

The paper is a kind of epistle to the poet Božica Jelušić in connection with the oncoming anniversary. The author focuses primarily on love and truth relating to several of her Kajkavian-dialect-based poems and around them. Božica's Kajkavian lyrics require the truth; she grows out of love and reveals herself in it. This work is tightly linked with the study "Kajkavski svjetogled Božice Jelušić" (Božica Jelušić's Kajkavian world view) published in Kaj no. 5-6, 2019, and in a way, it is also a certain continuance, even a kind of supplement as to certain motifs.

Key words: truth; love; compassion; an experience; nature; Max Scheler, Platon, Martin Heidegger